

Sara Ahmed

Şikâyet!

Türkçesi: Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
---------------	---

GİRİŞ

Şikâyeti Duymak.....	9
----------------------	---

I. KISIM

KURUMSAL MEKANİKLER

1. Boşluğa Dikkat!.....	51
2. Engellenmek Üzerine.....	101

II. KISIM

ŞİKÂYETİN İÇKİNLİĞİ

3. En Cıvıvı Yerinde	145
4. Meşgul.....	189

III. KISIM

AH ŞU KAPILARIN DİLİ OLSA DA KONUŞSA!

5. Kapalı Kapılar Ardında.....	243
6. Kapıyı Tutmak	295

IV. KISIM

SONUÇLAR

7. Kolektif Sonuçlar	347
8. Şikâyet Kolektifleri	363

KAYNAKÇA	409
----------------	-----

GİRİŞ

ŞİKÂYETİ DUYSUN

Şikâyet ederken duyulmak, duyulmamaktır. Birini şikâyet ederken duy-
mak o kişiyi yok saymak için etkili bir yoldur. Kişi sadece şikâyet *ediyorsa*
ya da *sürekli* şikâyet ediyorsa aslında ne söylediğini dinlemek zorunda de-
ğilsinizdir. Kaç kişisel gelişim kitabının size şikâyet etmekten nasıl kaçın-
manız gerektiğini ya da şikâyet etmeye nasıl bir son vereceğinizi öğrettiğini
bir düşünün. Başlıklar çok şey anlatır: *Şikâyet Yok: Kendi Neşenizin Katili*
Olmaya Nasıl Bir Son Verirsiniz; Şikâyetsiz Bir Dünya: Şikâyet Etmeyi Nasıl
Bırakırsınız ve Her Zaman Hayalini Kurduğunuz Hayatın Tadını Çıkar-
maya Nasıl Başlarsınız; Şikâyet Etmeyi Bırakın: Bakış Açınızı Değiştirin ve
Daha Mutlu Bir Hayata Yelken Açın. Şikâyet etmeyi bırakmaya yönelik ta-
limatlar, aslında şikâyete ilişkin mesajlardır. Verilen mesaj şudur: Şikâyet
etmek sadece olumsuz olmak değil, aynı zamanda da olumsuz olmaya
takılıp kalmaktır. Şikâyet etmek kendinizi mutlu olmaktan alıkoymaktır,
bunu yaparken başkalarının mutluluğuna da mâni olmaktır, şikâyet etmek
tüm güzel duyguların katilidir, resmen oyunbozanlıktır.

Şikâyet ederken duyulan kimdir? Birini dinlemek bir yargı barındırabi-
lir. Birini dinlemek bir tarih yazılmasına yol açabilir. Bu yargının nasıl bir
geçmiş olduğunu anlamak içinse Siyah feminizm literatürüne başvurabili-
riz. İşçi sınıfına mensup bir Afro-Amerikan olan Lorene Cary (1991) annesi
hakkında şöyle yazıyor örneğin: “Başımıza gelecekleri baştan tahmin eder-
dim. Zincir mağazalardaki beyaz mağaza müdürlerinden biri anneme ba-
kar ve tek görebildiği can sıkıcı bir şikâyetle bulunan mütevazı giyimli genç
siyah bir kadın olurdu. Bu adam, başka bir yerlerde yapması gereken daha
önemli bir işi olduğunda kullandığı o ses tonunu kullanırdı. Hı hı. Sonra da
gözleriyle annemi kovardı. Annemin bedeninin yanımda kaskatı kesildiğini
hissederdim ve adamın onu öfkeliendirdiğini bilirdim” (58). Cary, “başına

gelecekleri baştan tahmin edermiş.” Annesinin tepkilerini bilir olmuş; daha yaşanmadan bunları hissedebilirmiş. Bir önceki sayfada, annesinin, tıpkı anneannesinin daha önce de yaptığı gibi, hizmetinde çalıştığı “zengin beyazları” nasıl “incelediğini” anlatır, aynı şekilde Cary’nin de kendi annesini nasıl “incelediğinden” bahseder (57). Annesini incelemek onu neyin öfkeliendireceğini öğrenmek demektir, bunların arasında onu “can sıkıcı bir şikâyetle bulunan mütevazı giyimli genç siyah bir kadın olarak” görüp kovulan mağaza müdürleri, “zengin beyazlar”, işverenler bulunuyordu. Cary de bunu bizzat duyabiliyor ve görebiliyor: “adamın kullandığı ses tonu”, “annesini gözleriyle nasıl kovduğu”... Ayrıca annesinin bunu duyduğunu duyabiliyor, bunu gördüğünü görebiliyor. Cary, Siyah feminist bilginin bedensel tepkilere aşinalığın nasıl aktarılabilceğini bizlere gösteriyor.

Can sıkıcı bir şikâyetle bulunurken duyulmak, birilerini “bir yerlerde yapmaları gereken daha *önemli* işlerden” alıkoyan can sıkıcı biri olarak görülmek demektir. İşte bu noktada artık tarihin sesini duymaya başlarız; siyah kadınların her daim sadece birer şikâyetçi olarak duyulduğu, süregelen ve tekrarlanan bir tarihin sesini. Bu, sadece siyah bir kadın olarak Cary’nin annesinin “can sıkıcı bir şikâyetle bulunmasının” hikâyesi değildir. Bu bir yandan da annesinin verdiği tepkinin, bedeninin kaskatı kesilişinin, ayrımcılığa uğrayışının da hikâyesidir. Annesi şu mesajı reddetmektedir: Bu önemli değil, sen önemli değilsin, önemli olan şeyler başka yerde. Can sıkıcı şikâyetçiler olarak nitelenenlerin bize şikâyet etme konusunda öğretecekleri var; bazı şikâyetlerin algılanışının politik mahiyeti hakkında, kimin önemli olduğuna, neyin önemli olduğuna dair bir mesajı reddetmenin ne gerektirdiği, neye mal olacağı hakkında öğretecekleri var.

Neyi gerektirir, kime mal olur? Cary’nin anılarına denk geldim çünkü Patricia Hill Collins (2000) klasik eseri *Black Feminist Thought*’da [Siyah Feminist Düşünce] ona atıfta bulunmuştu. Collins, yeni bağımsızlığını kazanmış siyahi kadınların “her gün maruz kaldıkları ve hâkim imgele-re*” eşlik eden saygısızlıktan ve açıktan açığa yapılan tacizlerden kurtula-

* *Controlling images* kavramı, Patricia Hill Collins’in *Black Feminist Thought* [Siyah Feminist Düşünce] eserinde de geçen ve bir bakıma stereotipleri çağrıştıran bir kavramdır. Bireylerin ırkçı ve cinsiyetçi yargılara dayanarak yanlış temsiliyi anlatmak için kullanılır. Siyahi kadınlara dair yaratılan bu olumsuz imgeler, ırk, cinsiyet ve sınıf eşitsizliğini kabul edilebilir göstermek için bir alt metin oluşturur. (ç.n.)

bilmek” (96) için nasıl mücadele ettiklerini göstermek amacıyla Cary’nin tanımından yararlanmıştı. Alıntı yapmak da duymaktır. Alıntı yaparken başkalarının duyabildiklerine bağlıyız. Collins, Cary’nin annesinin duya-bildiklerini, Cary annesinin duyduklarını işitebildiği için, sadece bu saye-de, duyabilmiştir. Collins, bu duyma becerisini, siyah kadınların “hâkim imgeler” hakkında bildiklerini ve bunlarla mücadele edebilmek amacıyla geliştirdikleri stratejileri göstermek için kullanır.

Şikâyet, bildiğinizi göstermenin yoludur. Metnin ilerleyen kısımlarında Collins şikâyetçinin özelliklerini de çizer. Irkçılığın genellikle görülmeyerek nasıl yeniden üretildiğine, yani renk körlüğü sorununa atıfta bulunarak şöyle bir gözlemde bulunur: “Ayrımcılık yapıldığını iddia eden ve politikalarla uygulamaların görüldüğü kadar adil olmadığını söyleyen siyah kadınlar, kendilerine özel ve hak edilmemiş bir muamele talep eden şikâyetçiler olarak, çok daha kolay toplumdan dışlanabilirler” (2000, 279). Burada ırkçılık şikâyet kisvesinde görmezden gelinebilir.

Bu görmezden gelmenin bir tarihi var. Bir tarih pek çok farklı örnek-ten meydana gelebilir. Bir başka örnekte, Amrit Wilson ([1976] 2000) Hamada Kasi tarafından, *Spare Rib* [Eksik Kaburga] adlı feminist bir der-gide 1976’da kaleme alınan bir haberi ele alır.¹ Hikâye kocası tarafından saldırıya uğrayan Asyalı bir kadın hakkındadır. Wilson medya tarafından bu tarz hikâyelerin nasıl ele alınıp geniş kitlelerle paylaşıldığını ustalıkla anlatır. Wilson’a göre “Bu tarz hikâyeler kaleme alındığında, Asyalıların nasıl da ‘uygarlaşmamış’ olduklarını ve ırkçılıktan şikâyet etmek yerine topluluklarını düzene sokmaları gerektiğini göstermek için kullanılırlar” (188). Burada *şikâyet etmek* ifadesi en hafif anlamıyla kullanılır; üzerin-de durmaya değmez gibi görünebilir. Kelimelerin kendisi ağır olduğunda bağlam içinde kullanıldıkları anlam hafif kaçabilir. Şikâyet etmek, şikâyet, müşteki: yargılar kadar kelimeler de bize ağır gelebilir. Tek bir cümleden ırkçılık hakkında konuşmanın sadece şikâyet ederken duyulmak değil, aynı zamanda da yanlış şeyden şikâyet etmek olduğunu ve hatta kimileri-nin kendi toplumlarındaki sorunlardan bahsetmekten kaçınmak için ırk-

1 “It Is Not Like Asian Ladies to Answer Back” [Cevap Vermek Asyalı Hanımlara Yakışmaz] başlıklı söz konusu çalışma *Writing Black Britain: An Interdisciplinary Anthology* (2000) [Siyah Britanya’yı Yazmak: Disiplinlerarası Bir Antoloji] isimli antolojide yer almaktadır. Ayrıca bkz. Wison ([1978] 2018).

çılığı bir şikâyet haline getirdiğini öğreniriz. Irkçılık, can sıkıcı bir şikâyet; kimilerinin kendilerinin ya da başkalarının canını sıktığı, kendilerini aslında yapmaları gereken şeyden alıkoyan (“topluluklarını düzene sokmak”) bir şey halini alır.

Şikâyetle ilişkin yargı, bir buyruk da olabilir: yani, işleri yoluna koymak için şikâyet etmeyi bırakma talebi. Wilson, ırkçı saiklerle kullanılan bir hikâyenin (Asyalıların “uygarlaşmamış” olduğuna dair bir kanıt), ırkçılığı bir şikâyetten ibaret saymak için kullanılanla aynı hikâye olduğunu gösterir. Irkçılık genellikle ırkçılığı şikâyetten ibaret saymakla eyleme konur. Asyalı kadınlara karşı uygulanan şiddete dair hikâyeler, ulusal bir projeye bağlılık talep etmek için araçsallaştırılır. Bağlılık, şiddet sorununu ulustan ziyade kendi toplumunuzun meselesi saymakla sergilenebilir; ki ulusla ilgili şiddeti genelde ırkçılık olarak özetleriz. Sorunu nerede konumlandırdığınıza bağlı olarak bir şikâyetçiye dönüşürsünüz. Şikâyetçi olmak bir sorunun kaynağına dönüşmektir. Wilson, kaleme aldığı eserin başlığına atıfta bulunarak söyleyecek olursak, Asyalı kadın aktivistlerin “verdikleri karşılıkları” duyarak, bize kimilerinin şikâyetçi olmaya, bir sorunu tespit etmeye, bir sorunun mahali olmaya nasıl istekli olduklarını da öğretir.

FEMİNİST BİR KULAK

Bu kitaba, şikâyetlerin nasıl duyulmadığını ya da şikâyet ederken duyulduğumuzda aslında nasıl duyulmadığınızı anlatarak başlamak benim için önemliydi. Bu kitaptaki amacım şikâyetlere kulak vererek, şikâyet etmeye fırsat tanıyarak, şikâyetleri dinleyerek bu tarihle yüzleşmek, ona karşı koymak. Bir tarih çalışması, bir teamüle dönüşebilir; bir tarih çalışması şikâyet edenlerin nasıl dışlandığını, onların dediklerine nasıl inanılmadığını anlatabilir. Bu projede kullandığım yöntemi, duymak, kulağımı bir süreliğine ödünç vermek ya da feminist bir kulak haline gelmek olarak tasarlıyorum. Feminist kulak fikrini ilk kez *Living a Feminist Life* [Feminist Bir Yaşam Sürmek] (2017) kitabımda kullandım. *A Question of Silence* [Bir Sessizlik Meselesi] isimli feminist filminden (Marlene Gorris’in yönettiği 1982 yapımı film) bir sahneyi anlatıyordum. Bu sahnede, bir sekreter masada oturmaktadır. Bir öneride bulunur. Masada oturan erkekler hiçbir şey demezler. Sanki kadın hiçbir şey söylememiş gibidir. Daha sonra ma-

sadaki bir başka adam aynı öneriyi yapar. Hemen adamı bu parlak fikrin-den dolayı tebrik etmeye girişirler.

Kadın sessizce orada oturur. Sessizlik meselesi: Nasıl duyulmadığını kendisi duyabilir; nasıl ve neden görmezden geldiğini bizzat bilir. O sadece bir sekreterdir; erkeklerin masasında oturan tek kadındır: Kendine ait fikirleri olması beklenmez; ondan sadece erkeklerin fikirlerini kâğıda dökmesi beklenir.² Feminist bir kulakla duymak demek kimin duyulmadığını, nasıl duyulmadığımızı duymak demektir. Madem kimi insanları duymazdan gelmemiz salık verilir, o zaman feminist kulak bir başarıdır. Duymazdan gelinenlere kulak kabartabiliriz, onlardan biri de olabiliriz, bu da kendimize kulak vermenin de bir başarı olabileceği anlamına gelir. Kimin duyulmadığına bakarak kimin önemli olduğunu –ya da Cary’nin Siyah feminist bakış açısının netliğini hatırlayarak ifade edecek olursak–, kimin “önemli bir iş” yaptığını da çıkarabiliriz. Bazı fikirlerin nasıl da sadece doğru insanlardan geldiğinde duyulabilir olduğunu, doğru olanın da beyaz demek olduğunu öğrenebiliriz. Eğer görmezden gelinen siz olsaydınız ne söylerdiniz, ne yapardınız? Sizin fikirleriniz ancak ve ancak bir başka insan tarafından dillendirildiğinde duyulsaydı peki? Şikâyet eder miydiniz? Bir şey söyler, fikrinizi ifade eder miydiniz? Şikâyet meselesi, duyma meselesiyle, kimin ya da neyin görmezden geldiğine göre kendimizi ifade etme biçimlerimizle yakından ilişkilidir.

Şikâyeti duymak onun farklı farklı şekillerde ifade bulmasına kulak vermek demektir. Burada durup şikâyetin farklı anlamlarını düşünebiliriz. Şikâyet yas, acı, memnuniyetsizliğin ya da bedensel bir rahatsızlığın ifadesi, protesto ya da itiraza neden olan bir şey ya da resmi bir iddia olabilir.³ Şikâyet konusunda araştırma yaparken, ben çalışmaya en sonuncu anlamıyla başladım. Ama tüm kitap boyunca göstereceğim üzere, resmi bir iddia olarak şikâyeti ele almak diğer manaları da, çok daha duygulanımsal ve somutlaşmış anlamları da beraberinde getiriyor. Beni buraya getiren feminist bir kulaktı; beni bu projeyi yapmaya iten şey bir şikâyetin kendisinden ve o şikâyetin vasıtasıyla duyabildiklerimden mühlhemdir.

2 Bu kısa betimlemede bir sekreterin nasıl sabotajcıya dönüştüğüne dair de bir ipucu var. Konuya ilişkin daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. 8. Bölüm.

3 Bu tanım Merriam Webster sözlüğünden alınmıştır, erişim tarihi 2 Aralık 2020, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/complaint>.